

Universiteit
Leiden
The Netherlands

The second Anglo-Dutch war (1665-1667) : international raison d'état, mercantilism and maritime strife

Rommelse, G.A.

Citation

Rommelse, G. A. (2006, June 28). *The second Anglo-Dutch war (1665-1667) : international raison d'état, mercantilism and maritime strife*. Verloren, Hilversum. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4403>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4403>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Primary sources

Manuscripts and documents

The Netherlands

Nationaal Rijksarchief (NA)

States General

- Resolutions of the States General (RSG)
- Secret Resolutions of the States General (SRSG)
- Secrete Loketkas Lopende (Slok.L)
- Lias Engeland (LE)
- Loketkas Engeland (Lok.E)
- Secrete Kas Engeland (SKE)
- Lias Frankrijk (LF)
- Loketkas Frankrijk (Lok.F)
- Secrete Kas Frankrijk (SKF)
- Lias Spanje (LS)
- Loketkas Spanje (Lok.S)
- Lias Portugal (LP)
- Lias Verenigde Oostindische Compagnie (LVOC)
- Secrete Kas Oost Indische Compagnie (SKVOC)
- Loketkas Oost Indische Compagnie (Lok.VOC)
- Lias Westindische Compagnie (LWIC)

Zeeuws Archief (ZA)

States of Zeeland, Minutes of the States of Zeeland

Great Britain

British Library (BL)

Manuscripts

Additional MS (Add. MS)

Althorpe MS

Egerton MS

Harley MS

Lansdowne MS

Sloane MS

Stowe MS

Oriental and India Office

Public Records Office (PRO)

Admiralty (ADM)

Colonial Papers (CO)

High Court of the Admiralty (HCA)

Privy Council (PC)

State Papers (SP)

Domestic (SP 29 and 30)

France (SP 78)

Holland (SP 84)

Portugal (SP 89)

Spain (SP 94)

Newspapers (ZJ)

Corporation of London Record Office (CLRO)

Bodleian Library (Bodl)

Carte MS

Clarendon MS

Rawlinson MS

Tanner MS

Edited and published correspondence, manuscripts and calendars

Anderson, R.C. (ed.), *The journals of Sir Thomas Allin, 1660-1678* (2 Vols.) (London 1939-1940)

Bebington, T. (ed.), *The right honourable the Earl of Arlington's letters to Sir William Temple, from July 1665 to September 1670* (London 1701)

Beer, E.S. de (ed.), *The diary of John Evelyn* (6 Vols.) (Oxford 1955)

Bowle, J. (ed.), *The diary of John Evelyn* (Oxford 1983)

Bromley, G. (ed.), *A collection of royal letters written by King Charles the First and Second etc.* (London 1787)

Brown, D., J. Tonson a.o. (transl.), *Letters and negotiations of the count d'Estrades, ambassador from Lewis XIV to the States General of the United Provinces of the Low Countries, 1663-1669* (3 Vols.) (London 1711)

- Browning, A. (ed.), *English Historical Documents 1660-1714* (London 1996)
- Bruijn, J.R., F.S. Gaastra and I. Schöffer (eds.), *Dutch-Asiatic shipping in the 17th and 18th centuries. Vol. III Homeward-bound voyages from Asia and the Cape to the Netherlands* (The Hague 1979)
- Bryant, A. (ed.), *The letters, speeches and declarations of king Charles II* (London 1935)
- Carlyle, T. (ed.), *Oliver Cromwell's letters and speeches* (London 1849)
- Colenbrander, H.T. (ed.), *Bescheiden uit vreemde archieven omtrent de groote Nederlandsche zeeoorlogen* 3 Vols. (The Hague 1919)
- Coolhaas, W.Ph. (ed.), *Generale missiven van gouverneur-generaals en raden aan de Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie* (Vol. 3) (The Hague 1968)
- Fruin, R. and N. Japikse, *Brieven aan Johan de Witt* (2 vols.) (Amsterdam 1922)
- Grant, W.L. and J. Munro (eds.), *Acts of the Privy Council, Colonial Series 1613-1680* (London 1908)
- Green, M.A.E. (ed.), *Calendar of State Papers, Domestic Series 1658-1667* (London 1865-1886) (CSPD)
- Hessel, J.H. (ed.), *Epistulae et tractates cum reformationis tum ecclesiae Londino-Batavae historiam illustrantes* (4 Vols.) (Cambridge 1887-97)
- Hinds, A.B. (ed.), *Calendar of State Papers, Venetian Series 1664-1668* (London 1933-35) (CSPV)
- Historical Manuscripts Commission (ed.), *Calendar of the manuscripts of the Marquess of Ormonde* (London 1904)
- Historical Manuscripts Commission (ed.), *Report on the manuscripts of Allen George Finch* Vol. I (London 1913)
- Historical Manuscripts Commission (ed.), *Report on the manuscripts of Lord Montagu of Beaulieu* (London 1900)
- Historical Manuscripts Commission (ed.), *Report on the manuscripts of the Earl of Egmont* Vol. II (Dublin 1909)
- Historical Manuscripts Commission (ed.), *The manuscripts of his grace the Duke of Portland* Vol. II (London 1893)
- Historical manuscripts Commission (ed.), *The manuscripts of J.M. Heathcote* (Norwich 1899)
- Jensen, M. (ed.), *English historical documents, American colonial documents* (London 1955)
- Knuttel, W.P.C., *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek, 1486-1853/bewerkt, met aantekeningen en een register der schrijvers voorzien* (9 Vols.) (The Hague 1889-1920)
- Latham, R. (ed.), *Pepys' navy white book and Brooke House papers* (Hants 1995)
- Latham, R. and Matthews, W. (eds.), *The diary of Samuel Pepys* (11 Vols.) (London 1970-1983)
- Lister, T.H., *Life and administration of Edward first earl of Clarendon* (London 1838)
- Magnusson, L. (ed.), *Mercantilism. Critical concepts in the history of economics* (4 Vols.) (London 1995)
- McCulloch, J.R. (ed.), *Early English tracts on commerce* (London 1856)
- Pickering, D. (ed.), *The statutes at large* (London 1763)
- Routledge, F.J. (ed.), *Calendar of Clarendon State Papers* (Oxford 1970) (CSP Clar)
- Sainsbury, E.B. (ed.), *A calendar of court minutes of the East India Company* (Vols. 6 and 7) (Oxford 1922-38) (Sainsbury, *Calendar*)

- Sainsbury, W.N. (ed.), *Calendar of State Papers, Colonial Series 1661-1668* (London 1880) (CSPC)
- Scheurleer, H., (ed.) *Brieven geschreven ende gewisselt tusschen den Heer Johan de Witt, Raedt-pensionaris en Groot Segelbewaerder van Hollant etc.* (7 Vols.) (The Hague 1723-1725)
- Sommers, J. (ed.), *A collection of scarce and valuable tracts* (4 Vols.) (London 1748)
- Tanner, J.R. (ed.), *Further correspondence of Samuel Pepys 1662-1679* (London 1929)
- Willock, R. (transl.), *Letters and negotiations of Count d'Estrades in England, Holland and Italy, from 1637 to 1662* (London 1755)

Pamphlets and contemporary printed materials

- A deduction wherin is proved by most clear arguments that the right of devolution hath no place among sovereign princes of the low Countreys and that the delay of paying the French queen's dowry doth not annull the renunciation which she made at her marriage* (London 1667)
- A humble representation of the sad condition of many of the Kings party, who since his Majesties happy Restauration have no relief, but languishing hopes* (London 1661)
- A remonstrance proving that the confinement of trade to particular companies is of general losse to His Majesty and His people* (London 1661)
- At the Grand Committee of Trade, Mr Knight in the chair* (London 1661)
- Bellum Belgicum Secundum, or a poem attempting someting on his Majesties proceedings against the Dutch* (Cambridge 1665)
- Cliffe, E., *An abreviate of Holland's deliverance by, and ingratitude to the crown of England and the House of Nassau* (London 1665)
- Court, Pieter de la, *Interest van Holland, ofte gronden van Hollands welvaren* (Amsterdam 1662)
- Coventry, William, *Trades destruction is Englands ruine, or excise decryed* (London 1659)
- Cradocke, Francis, *An expedient for taking away all impositions, and for raising the revenue without taxes* (London 1660)
- Crispe, Nicholas, *The humble petition of Sir Nicholas Crispe to the right honourable Commons of England assembled in Parliament* (London 1660)
- Crouch, John, *Belgica caracteristica, or the Dutch character, being news from Holland* (London 1665)
- Den oprechten Hollandsen bootsgesel. Vertoond in een t'zamenspraak tusschen drie personen* (Rotterdam 1666)
- Den vryen handel ter zee voor de Geunieerde Provinciën* (The Hague 1666)
- Downing, George, *A discourse vindicating his Royal Master from the insolencies of a scandalous libel* (The Hague 1664)
- Ford, Richard a.o., *The humble petition of Richard Ford, Nathaniel Manton and Thomas Pappillon of London, merchants, to the High Court of Parliament of England, Scotland and Ireland* (London 1654)
- Fortrey, Samuel, *Englands interest and improvement, consisting in the increase of the store, and trade of this kingdom* (Cambridge 1663)
- Gentleman, Tobias, *The best way to make England the richest and wealthiest kingdome in*

- Europe by advancing the fishing trade and imploying ships and mariners* (London 1660)
- G.M., *The citizens complaint for want of trade, or the tradesman's outcry for want of money* (London 1663)
- Hyde, Edward, *The life of Edward earl of Clarendon* (Oxford 1759)
- Ichthythera, or The Royal Trade of fishing* (anonymous) (London 1662)
- James, Hertoge van Yorck en Albany. *Generale instructie gevonden in 't schip de Charity of Liefde, genomen bij Capiteyn de Haen* (1665)
- La Lettre de Messieurs les Estats Genraux des Provinces Unies des Pais Bas, au Roy de la Grande Bretagne, sur le rappel de leur ambassadeur 11 decembre 1665. Avec la response de sa Majesté aus dits Estats 16 decembre 1665* (The Hague 1666)
- Lieuwe van Aitzema, *Saken van staet en oorlogh in, ende omtrent de Vereenigde Nederlanden* Vol. 5 (The Hague 1670) and Vol. 6 (The Hague 1672)
- Lisola, François Paul de, *Bouclier d'Estat et de Justice contre le dessein de la monarchie universelle* (1667)
- Lisola, François Paul de, *The buckler of state and justice against the design manifestly discovered of the universal monarchy* (London 1667)
- London's sighs for her worthy patriot. An elegie offered to the never-dying memory of the honourable Sir Richard Ford* (anonymous) (London 1678)
- Lord Major and Commoncouncil, *The humble petition of the Lord Major, and Common-council of the City of London, presented to the Parliament on thursday June 2, 1659* (London 1659)
- Lord Major, Aldermen and merchants of London. *The petition of the Lord Major, aldermen, and commoncouncilmen of the City of London, for the reducing of all forein trade under government* (London 1662)
- Memorie du Seigneur Conrad de Beuningen, Envoyé des Estats Genraux des Provinces Unies des Pais Bas au Roy Tres-Chrestien. Presente le 1. De fevrier 1665*
- Min heer T. Van C's answer to Mn heer H. Van L.'s letter of the 15th March 1689. *Representing the true interest of Holland, and what they have alreadygained by our losses* (London 1690)
- Molloy, Charles, *Holland's ingratitude: or, a serious expostulation with the Dutch* (London 1666)
- Moxon, John, *The humble petition of the marchants trading to the dominion of the King of Spain* (London 1659)
- Munn, Thomas, *England's treasure by forraign trade. Or, the ballance of our forraign trade is the rule of our treasure* (London 1664)
- Painter, Paul a.o., *Petition to the Right Honourable Knights, Citizens, and burgesses assembled in Parliament* (London 1667)
- Ordonnantie ende instructie waer naer alomme binnen den lande van Hollandt ende West-Vrieslandt soo in de steden, op de slooten ende forten als ten platten lande het haertstede-gelt tot onderstant van den oorloge in desen jare 1665 ontfangen ende geheven sal worden volgende den consente van de Staten van den selve lande* (The Hague 1665)
- Relation de ce que l'on a appris jusques à present, du combat naval donne le 12, 13 & 14 de juin 1665, entre les flottes d'Angleterre et des Provinces Unies des Pais-Bas* (Brussels 1665)
- S.E., *The touch-stone of mony and commerce: or an expedient for increase of trade, mony, and shiping in England* (London 1659)
- Settle, Elkanah, *Mare clausum: or ransack for the Dutch* (London 1666)

- Sir Robert Holmes his bonfire, or the Dutch doomsday* (London 1666)
- Stockton, William, *The foreign excise considered* (London 1663)
- The advantage of the kingdome of England, both abroad and at home, by manageing and issuing the drapery and woollen manufactures of this kingdom under the ancient government of the fellowship of Merchant Adventurers of England* (London 1661)
- The Golden Coast, or a description of Guinney* (London 1665)
- The great trappaner of England discovered. Being a true narrative of many dangerous and abominable practices of one Thomas Violet* (London 1660)
- The humble remonstrance of John Blande of London merchant, on the behalf of the inhabitants and planters of Virginia and Mariland* (1661)
- The Kings commission granted to Sir Nicholas Crispe, making him admirall of the sea pirats* (London 1645)
- The old Exchange to the New Stadt-hause: or, The frogs are in fear that the sun should marry* (London 1667)
- The Parliamentary Intelligencer* 20 7-14 May 1660, 49 6-13 December 1660
- The petition of the Lord Major, aldermen, and common councilmen of the City of London, for the reducing of all forein trade under government* (London 1662)
- The severall declarations of the Company of Royal Adventurers trading into Africa* (London 1667)
- Trade revived, or a way proposed to restore, increase, inrich, strengthen and preserve the decayed and even dying trade of this our English nation* (London 1659)
- Traité des droits de la Reine Très Chrétienne sur divers Etats de la Monarchie d'Espagne* (1667)
- Vertoogh van den heer Coenraad van Beuningen, afgesante van de heren Staten der Geunieerde Provincien, aen Den Koningh van Vranckrijck gedaen den 1. Februari 1665*
- Violet, Thomas, *An appeal to Caesar wherein gold and silver is proved to be the Kings Majestie's royal commodity* (London 1660)
- Violet, Thomas, *A petition against the Jewes, presented to the Kings Majestie and the Parliament together with several reasons, proving the East-India trade, the Turkey trade, the East-Country trade, may all be driven without transporting gold or silver out of England* (London 1661)
- Waerachtigh verhael vande grouwelicke en barbarische moorderije, begaen door de Engelschen in Guinea aen onse Nederlandtsche Natie, als tot Cabo Cors, Tacoqrari, Adia en Annemabo* (Middelburg 1665)
- W.W., a true lover and asserter of his countries honour, *The English and Dutch affairs displayed to life; both in matters of war, state and merchandize* (London 1664)
- W.W., *An history of the transactions betwixt the crown of England and the States of the Netherlands since they first began to be a republique to this day* (London 1664)

Secondary sources

- Adamson, J. (ed.), *The princely courts of Europe 1500-1750* (London 1999)
- Alberts, A., 'Laten we vrede sluiten'. *De merkwaardige voorgeschiedenis van de Vrede van Breda* (Amsterdam 1967)
- Andrews, C.M., 'British committees, commissions and councils of trade and plantations, 1622-1675' in: *Johns Hopkins University Studies in historical and political science* Vol. 26 (1908)
- Ashley, M., *Charles II* (St Albans 1973)
- Auer, L., 'Konfliktverhütung und sicherheit. Versuche zwischenstaatlicher friedenswahrung in Europa zwischen den friedensschlüssen von Oliva und Aachen, 1660-1668' in: H. Durchhardt (ed.), *Zwischenstaatliche friedenswahrung in Mittelalter und Früher Neuzeit* (Keulen 1991)
- Barbour, V., *Henry Bennet, Earl of Arlington, Secretary of State to Charles II* (Washington 1914)
- Becht, H.E., *Statistische gegevens betreffende den handelsomzet van de Republiek der Vereenigde Nederlanden gedurende de 17^e eeuw (1579-1715)* (Den Haag 1908)
- Belcher, G.L., 'Spain and the Anglo-Portuguese Alliance of 1661: a reassessment of Charles II's foreign policy at the Restoration' in: *Journal of British Studies* 15 (1975)
- Bell, G.M., *A handlist of British diplomatic representatives 1509-1688* (London 1990)
- Bély, L., 'La négociation comme idéal et comme art: un modèle westphalien?' in: L. Bély (ed.), *L'Europe des Traités de Westphalie: esprit de la diplomatie et diplomatie de l'esprit* (Paris 2000)
- Bense, J.F., *Anglo-Dutch relations from the earliest times to the death of William the Third* (The Hague 1925)
- Beresford, J., *The godfather of Downing Street. Sir George Downing 1623-1684* (London 1925)
- Binder, F., 'Die Zeeländische Kaperfahrt, 1654-1662' in: *Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* (1976)
- Black, J., *A system of ambition? British foreign policy 1660-1793* (Stroud 1991)
- Boer, M.G. de, 'De vervalsingen van Godefroy d'Estrades' in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 52 (1937)
- Boogman, J.C., 'De raison d'état politicus Johan de Witt' in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* deel 90 (1975) 379-407
- Boroughs, J., *The sovereignty of the British seas* (London 1633) T. Wade, *commentary* (Edinburgh 1920)

- Boxer, C.R., 'Public opinion and the second Anglo-Dutch war' in: *History Today* XVI (1966)
- Boxer, C.R., *The Anglo-Dutch wars of the 17th century* (London 1974)
- Boxer, C.R., *The Dutch seaborne empire 1600-1800* (London 1965)
- Boxer, C.R., *The Portuguese seaborne empire 1415-1825* (London 1969)
- Brenner, R.P., *Merchants and revolution. Commercial change, conflicts and London's overseas trade, 1550-1653* (Cambridge 1993)
- Brenner, R.P., 'The Civil War politics of London's merchantcommunity' in: *Past and Present* 58 (1973)
- Brinckmann, C., 'Charles II and the Bishop of Münster in the Anglo-Dutch War of 1665-7' in: *English Historical Review* XXI (1906)
- British Academy, *The Anglo-Dutch contribution to the civilization of early modern society* (London 1976)
- Bruin, G. de, *Geheimhouding en verraad. De geheimhouding van staatszaken ten tijde van de Republiek 1600-1750* (Den Haag 1991)
- Bruijn, J.R., 'Cornelis Tromp (1629-1691): een niet-gewaardeerd dienaar van de heren' in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 96 (1983)
- Bruijn, J.R., 'Kaapvaart in de tweede en derde Engelse oorlog' in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* deel 90 (1975) 408-429
- Bruijn, J.R., 'Mercurius en Mars uiteen. De uitrusting van de oorlogsvloot in de zeventiende eeuw' in: S. Groenveld, M.E.H.N. Mout a.o. (eds.), *Bestuurders en geleerden* (Amsterdam/Dieren 1985)
- Bruijn, J.R., *The Dutch navy of the seventeenth and eighteenth centuries* (Columbia 1990)
- Bruijn, J.R., *Varend verleden. De Nederlandse oorlogsvloot in de 17^e en 18^e eeuw* (1998)
- Bull, H., B. Kingsbury and A. Roberts (eds.), *Hugo Grotius and international relations* (Oxford 1990)
- Burnet, G., *History of his own time* (introduction: D. Allen) (London 1991)
- Burckhardt, J., *Der Dreißigjährige Krieg* (Frankfurt am Main 1992)
- Burckhardt, J., 'Ist noch ein Ort, dahin der Krieg nicht kommen sey? Katastrophenerfahrungen und Kriegsstrategien auf dem deutschen Kriegsschauplatz' in: S. Groenveld and H. Lademacher (eds.), *Krieg und Kultur. Die Rezeption von Krieg und Frieden in der Niederländischen Republik und im Deutschen Reich 1568-1648* (Münster 1998)
- Burke, P., *The fabrication of Louis XIV* (London 1991)
- Bussman, K. and H. Schilling (eds.), *1648. War and peace in Europe* (Münster/Osnabrück 1998)
- Capp, B., *Cromwell's navy. The fleet and the English Revolution 1648-1660* (Oxford 1989)
- Carter, A.C., *Neutrality or commitment: the evolution of Dutch foreign policy, 1667-1795* (London 1975)
- Chandaman, C.D., *The English public revenue 1660-1688* (Oxford 1975)
- Chaudhuri, K.N., *The trading world of Asia and the English East India Company 1660-1760* (Cambridge 1978)
- Chaudhuri, K.N., 'Treasure and trade balances: the East India Company's export trade, 1660-1720' in: *Economic Historical Review* 21 (1968)
- Clark, D.K., 'Edward Backwell as a royal agent' in: *Economic History Review* IX (1938-39)
- Clark, G.N., *The later Stuarts 1660-1714* (Oxford 1934)
- Clarke, J.S., *The life of James the Second, King of England* (London 1816).

- Clay, C.G.A., *Economic expansion and social change: England 1500-1700* (2 Vols.) (Cambridge 1984)
- Cobbett, W., *Parliamentary history of England from the Norman Conquest in 1066 to 1803* (36 Vols.) (London 1806-20)
- Coleman, D.C., 'Sir John Banks, financier: an essay on government borrowing under the later Stuarts' in: F.J. Fisher (ed.), *Essays in the economic and social history of Tudor and Stuart England* (Cambridge 1961)
- Collins, J.B., 'The role of Atlantic France in the Baltic trade: Dutch traders and Polish grain at Nantes, 1625-1675' in: *Journal of European Economic History* 13 (1984)
- Coote, S., *Royal survivor. A life of Charles II* (London 1999)
- Corbett, J.S., *England in the Mediterranean. A study of the rise and influence of British power within the Straits, 1603-1713* (2 Vols.) (London 1904)
- Darell, John, *A true and compendious narration of sundry notorious or remarkable injuries, insolencies and acts of hostility which the Hollanders have exercised from time to time against the English nation in the East Indies* (London 1665) (BL)
- Davies, J.D., *Gentlemen and tarpaulins. The officers and men of the Restoration navy* (Oxford 1991)
- Davies, K.G., *The Royal African Company* (London 1957)
- Davis, R., *English merchant shipping and Anglo-Dutch rivalry in the seventeenth century* (Pamphlet of the National Maritime Museum Greenwich) (London 1975)
- Davis, R., *The rise of the Atlantic economies* (London 1973)
- Davis, R., *The rise of the English shipping industry* (London 1962)
- Dorren, C.J.O., *De geschiedenis van het Nederlandse Korps Mariniers van 1665-1945* (The Hague 1948)
- Duchhardt, H. (ed.), *Der Westfälische Friede: Diplomatie, politische Zäsur, kulturelles Umfeld, Rezeptionsgeschichte* (München 1998)
- Ebben, M.A. (ed.), *Lodewijk Huygens' Spaans journaal. Reis naar het hof van de koning van Spanje 1660-1661* (Zutphen 2005)
- Edie, C.A., 'For 'the honour and welfare of the city': London's gift to King Charles II upon his coming into his kingdom, May 1660' in: *Huntington Library Quarterly* Vol. 50 nr. 2 (1987)
- Edmundson, G., 'The administration of John de Witt and William of Orange (1651-1688)' in: *The Cambridge Modern History* V (Cambridge 1908)
- Egan, S., *Finance and government of Ireland, 1660-1685* (Unpublished PhD thesis Trinity College, Dublin 1983)
- Ekberg, C.J., *The failure of Louis XIV's Dutch war* (Chapel Hill 1979)
- Elder, J.R., *The Royal Fishing Companies of the seventeenth century* (Glasgow 1912)
- Elias, J.E., *De Tweede Engelsche Oorlog als keerpunt van onze betrekkingen met Engeland* (Amsterdam 1930)
- Elzinga, S., *Het voorspel van den oorlog van 1672. De economisch-politieke betrekkingen tusschen Frankrijk en Nederland in de jaren 1660-1672* (Haarlem 1926)
- Enklaar, D.Th., *De gestaarte Engelsman* (Amsterdam 1955)
- Epstein, M., *The early history of the Levant Company* (London 1908)
- Falkus, C., *Charles II* (London 1975)
- Farnell, J.E., 'The Navigation Act of 1651, the First Dutch War, and the London merchant community' in: *Economic History Review* 2nd series XVI (1963-4)

- Feiling, K., *British foreign policy 1660-1672* (London 1930)
- Firth, C.H., 'The Stewart Restoration' in: *The Cambridge Modern History* V (Cambridge 1908)
- Foreest, H.A. van, R.E.J. Weber a.o., *De Vierdaagse Zeeslag 11-14 Juni 1666* (Amsterdam 1984)
- Fox, F.L., *A distant storm. The Four Days' Battle of 1666. The greatest sea fight of the age of sail* (Rotherfield 1996)
- Franken, M.A.M., *Coenraad van Beuningen's politieke en diplomatieke activiteiten in de jaren 1667-1684* (Groningen 1966)
- Franken, M.A.M., 'Algemene tendenties en structurele aspecten van de buitenlandse politiek van de Republiek in de tweede helft der 17^e eeuw' in: *Vaderlands verleden in veelvoud I* (Den Haag 1975)
- Fraser, A., *King Charles II* (London 1979)
- Fruin, R., 'Het proces van Buat' in: P.J. Blok and P.L. Mulder (eds.), *Robert Fruins verspreide geschriften* (Vol. IV) (The Hague 1905)
- Fruin, R., 'Prins Willem III in zijn verhouding tot Engeland' in: P.J. Blok, P.L. Mulder and S. Mulder (eds.), *Robert Fruins verspreide geschriften* (Vol. V) (The Hague 1902)
- Fulton, T.W., *The sovereignty of the sea. An historical account* (London/Edinburgh 1911)
- Gaastra, F.S., *The Dutch East India Company. Expansion and decline* (Zutphen 2003)
- Gabel, H., 'Altes Reich und europäische Friedensordnung. Aspekte der Friedenssicherung zwischen 1648 und dem Beginn des Holländischen Krieges' in: H. Lademacher and S. Groenveld (eds.), *Krieg und Kultur. Die Rezeption von Krieg und Frieden in der Niederländischen Republik und im Deutschen Reich 1568-1648* (Münster 1998)
- Geyl, P., 'De wording van het Eeuwig Edict van 1667' in: *Studies en strijdschriften* (1958)
- Geyl, P., 'D'Estrades beweringen omtrent de omkoopbaarheid der Nederlandse regenten' in: *Nederlandsche Historiebladen* II (1939)
- Geyl, P., *Orange and Stuart 1641-1672* (London 1969)
- Godée-Molsbergen, E.C., *Frankrijk en de Republiek der Vereenigde Nederlanden 1648-1662* (Rotterdam 1902)
- Goor, J. van, *De Nederlandse koloniën. Geschiedenis van de Nederlandse expansie, 1600-1975* (The Hague 1994)
- Greenhalgh Albion, R., *Forests and sea power. The timber problem of the Royal Navy, 1652-1862* (Hamden 1965)
- Greaves, R.L., *Enemies under his feet. Radicals and nonconformists in Britain, 1664-1667* (Stanford 1990)
- Grell, O.P., *Calvinist exiles in Tudor and Stuart England* (Aldershot 1996)
- Groenveld, S., 'Achtergronden en betekenis van de Vrede van Westfalen' in: J. Melissen (ed.), *Europese diplomatie. In de schaduw van de Vrede van Westfalen* (The Hague 2000)
- Groenveld, S., 'Als by het huwelyck van man ende wyff. Puriteinse voorstellen voor een Nederlands-Engelse unie, 1642-1652' in: E.K. Grootes and J. den Haan, *Geschiedenis – godsdienst – letterkunde. Opstellen aangeboden aan S.B.J. Zilverberg* (Roden 1989) 147-158
- Groenveld, S., *Evidente factiën in den staet. Sociaal-politieke verhoudingen in de 17^e-eeuwse Republiek der Verenigde Nederlanden* (Hilversum 1990)
- Groenveld, S., 'Inleiding' in: J. Dane (ed.), *1648, Vrede van Munster, feit en verbeelding* (Zwolle 1998)

- Groenveld, S., 'Mars und seine Opfer. Über Organisation und Folgen des Krieges in der Republik' in: H. Lademacher and S. Groenveld (eds.), *Krieg und Kultur. Die Rezeption von Krieg und Frieden in der Niederländischen Republik und im Deutschen Reich 1568-1648* (Münster 1998)
- Groenveld, S., 'Ter inleiding' in: S. Groenveld, M. Ebben and R. Fagel (eds.), *Tussen Munster en Aken. De Nederlandse Republiek als grote mogendheid (1648-1748)* (Maastricht 2005)
- Groenveld, S., 'Nadelen van neutraliteit. Noord-Nederlandse zeevarenden te midden van Engelse burgerstrijd 1648-1652' in: *Bijdragen tot de Geschiedenis* 84 (2001)
- Groenveld, S., 'The English civil war as a cause of the first Anglo-Dutch war' in: *The Historical Journal* vol. 30 (1987) 541-566
- Groenveld, S., *T'is ghenoech, oorlogsbmannen. De vrede van Munster: de afsluiting van de Tachtigjarige oorlog* (The Hague 1997)
- Groenveld, S., *Verlopend getij. De Nederlandse Republiek en de Engelse Burgeroorlog 1640-1646* (Dieren 1984)
- Groenveld, S., E.A.F.L. Smits a.o., *Naarden in de schaduw van Munster. De bevrijding van Naarden door mariniers in 1673* (Zwolle 1998)
- Groenveld, S., 'Willem II en de Stuarts' in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 103 (1988)
- Grosheide, D., *Cromwell naar het oordeel van zijn Nederlandse tijdgenoten* (Amsterdam 1951)
- Hainsworth, R. and C. Churches, *The Anglo-Dutch naval wars, 1652-1674* (Gloucestershire 1998)
- Haitsma Mulier, E.O.G., *The myth of Venice and Dutch republican thought in the seventeenth century* (Assen 1980)
- Hallema, A., 'Engelse brandstichters verwoestten West-Terschelling' in: *Marineblad* (1966)
- Harline, C.E., *Pamphlets, printing and political culture in the early Dutch Republic* (Dordrecht 1987)
- Harper, L.A., *The English navigation laws* (New York 1939)
- Hart, M. 't, 'Kaapvaart en staatsmacht. Dilemma's van de geprivatiseerde oorlogsvoering op zee' in: *De zeventiende eeuw* 13 (1997) 425-437
- Hartmann, C.H., *Clifford of the Cabal. A life of Thomas, first Lord Clifford of Chudleigh, Lord High Treasurer of England (1630-1673)* (London 1937)
- Hartmann, C.H., *The king my brother* (London 1954)
- Hartmann, C.H., *The king's friend, a life of Charles Berkeley, Viscount Fitzhardinge, Earl of Falmouth (1630-1665)* (London 1951)
- Hatton, R., 'Louis XIV and his fellow monarchs' in: R. Hatton (ed.), *Louis XIV and Europe* (London 1976)
- Hause, E.M., *Puritan mercantilism. English foreign policy during the Protectorate of Richard Cromwell* (Moscow, Idaho 1977)
- Heckscher, E.F., *Mercantilism* (London 1935)
- Heeres, W.G. and L.M.J.B. Hesp (eds.), *From Dunkirk to Danzig. Shipping and trade in the North Sea and the Baltic, 1350-1850* (Opstellen voor J.A. Faber) (Hilversum 1988)
- Heijer, H. den, *De geschiedenis van de WIC* (Zutphen 1994)
- Heijer, H. den, *Goud, ivoor en slaven: scheepvaart en handel van de Tweede Westindische Compagnie op Afrika 1664-1740* (Zutphen 1997)

- Henning, B.D., *The House of Commons 1660-1690* (3 Vols.) (London 1983)
- Heringa, J., *De eer en hoogheid van de staat. Over de plaats der Verenigde Nederlanden in het diplomatieke leven van de zeventiende eeuw* (Groningen 1961)
- Holmes, G., *The making of a great power. Late Stuart and early Georgian Britain 1660-1722* (New York 1993).
- Hornstein, S.R., *The Restoration navy and English foreign trade, 1674-1688* (Hants 1991)
- Hutton, R., *Charles the Second. King of England, Scotland and Ireland* (Oxford 1989).
- Hutton, R., *The Restoration. A political and religious history of England and Wales, 1658-1667* (New York 1985)
- Irwin, D.A., *Against the tide. An intellectual history of free trade* (Princeton 1996)
- Israel, J.I., 'England's mercantilist response to Dutch world trade primacy, 1647-1674' in: S. Groenveld and M. Wintle (eds.), *State and trade: government and the economy in Britain and the Netherlands since the Middle Ages* (Papers delivered to the tenth Anglo-Dutch historical conference) (Zutphen 1992)
- Israel, J.I., *Dutch primacy in world trade, 1585-1740* (Oxford 1989)
- Israel, J.I., *The Dutch Republic and the Hispanic world, 1606-1661* (Oxford 1982)
- Israel, J.I., *The Dutch Republic. Its rise, greatness and fall 1477-1806* (Oxford 1995)
- Israel, J.I., 'The phases of the Dutch straatvaart (1590-1713). A chapter in the economic history of the mediterranean.' in: *Tijdschrift voor geschiedenis* 99 (Hilversum 1986)
- Jacobs, J.A., *Een zegenrijk gewest: Nieuw-Nederland in de 17^e eeuw* (Amsterdam 1999)
- Japikse, N., *De verwickelingen tusschen de Republiek en Engeland van 1660-1665* (Leiden 1900)
- Japikse, N., *Johan de Witt* (Amsterdam 1915)
- Jones, J.R., *Britain and Europe in the seventeenth century* (London 1966)
- Jones, J.R., *Britain and the world, 1649-1815* (London 1980)
- Jones, J.R., *Charles II, royal politician* (London 1987)
- Jones, J.R., *Country and court. England 1658-1714* (London 1978)
- Jones, J.R., 'English attitudes to Europe in the seventeenth century' in: J.S. Bromley and E.H. Kossmann (eds.) *Britain and the Netherlands in Europe and Asia* (Papers delivered to the third Anglo-Dutch historical conference) (New York 1968)
- Jones, J.R., 'Fiscal policies, liberties, and representative government during the reigns of the last Stuarts' in: P.T. Hoffman and K. Norberg (eds.), *Fiscal crisis, liberty and representative government 1450-1789* (Stanford 1994)
- Jones, J.R., *The Anglo-Dutch wars of the seventeenth century* (New York 1996)
- Jones, J.R. (ed.), *The Restored monarchy 1660-1688* (London 1979)
- Jusserand, J.J., *A French ambassador at the court of Charles the Second. Le comte de Cominges from his unpublished correspondence* (London 1892)
- Keeble, N.H., *The Restoration. England in the 1660s* (Oxford 2002)
- Kennedy, P., *The rise and fall of British naval mastery* (London 1976)
- Kennell, W., *The great loss and damage to England by the transportation of wooll to forreign parts* (London 1662) (BL)
- Kenyon, J.P., *The Stuarts* (Glasgow 1970)
- Kerling, N.J.M., 'Nederlandse krijgsgevangenen in Engeland (1652-1674)' in: *Mededelingen van de Nederlandse vereniging voor zeegeschiedenis* 16 (1968)
- Khan, S.A., *The East India trade in the 17th century* (London 1923)
- Kishlansky, M., *A monarchy transformed. Britain 1603-1714* (London 1996)

- Klein, P.W., 'A new look at an old subject: Dutch trade policy in the age of mercantilism' in: S. Groenveld and M. Wintle (eds.) *State and trade: government and the economy in Britain and the Netherlands since the Middle Ages* (Papers delivered to the tenth Anglo-Dutch historical conference) (Zutphen 1992)
- Koenigsberger, H.G., *Early modern Europe 1500-1789* (London 1987)
- Korr, C.P., *Cromwell and the New Model foreign policy. England's policy towards France, 1649-1658* (Berkeley 1975)
- Kovacevic, F., *From The Prince to the Modern Prince: the political significance of the doctrine of Raison d'Etat*, www.missouri.edu/~polswww/papers/pp0001114.pdf
- Kranenburg, H.A.H., *De zeevisscherij van Holland in den tijd der Republiek* (Amsterdam 1946)
- Lademacher, H. and S. Groenveld, *Krieg und Kultur. Die Rezeption von Krieg und Frieden in der Niederländischen Republik und im Deutschen Reich 1568-1648* (Münster 1998)
- Laird Clowes, W., *The Royal Navy. A history from the earliest times to the present* (2 vols.) (London 1996, first edition 1898)
- Lawson, Ph., *The East India Company. A history* (New York 1993)
- Lee, M., *The Cabal* (Urbana 1965)
- Lenman, B.P., *England's colonial wars 1550-1688. Conflicts, empire and national identity* (Harlow 2001)
- Lindeboom, J., *Austin Friars. Geschiedenis van de Nederlandse Hervormde Gemeente te London, 1550-1950* (The Hague 1950)
- Llewelyn Davies, D.J., 'Enemy property and ultimate destination during the Anglo-Dutch wars 1664-7 and 1672-4' in: *British year-book of international law* (1934)
- Lossky, A., *Louis XIV and the French monarchy* (New Brunswick 1994)
- Lynch, J., *Spain and America 1598-1700* (Oxford 1969)
- Lynn, J.A., *The wars of Louis XIV 1667-1714* (London and New York 1999)
- Mahan, A.T., *The influence of sea power upon history 1660-1783* (London 1965) (first edition 1890)
- Malcolm Hause, E., *Puritan mercantilism. English foreign policy during the Protectorate of Richard Cromwell* (Moscow, Idaho 1977)
- Marchall, A., *Intelligence and espionage in the reign of Charles II, 1660-1685* (Cambridge 1994)
- Marshall, A., *The age of faction. Court politics 1660-1702* (Manchester 1999)
- Marsden, R.G., *Documents relating to law and custom of the sea (1205-1767)* (1915-1916)
- Marsden, R.G., 'Early prize jurisdiction and prize law in England' in: *English Historical Review* 26 (1911)
- Malettke, K., 'Le concept de sécurité collective de Richelieu et les traités de paix de Westphalie' in: L. Bély (ed.), *L'Europe des Traités de Westphalie: esprit de la diplomatie et diplomatie de l'esprit* (Paris 2000)
- McKay, J.P., B.D. Hill and J. Buckler, *A history of western society* (Boston 1995)
- McKeon, M., *Politics and poetry in Restoration England. The case of Dryden's Annus Mirabilis* (Cambridge Mass. 1975)
- Meekings, C.A.F., 'The City loans on the Hearth Tax, 1664-1668' in: A.E.J. Hollaender and W. Kellaway (eds.), *Studies in London history presented to Philip Edmund Jones* (London 1969)
- Meijer Drees, M., *Andere landen, andere mensen. De beeldvorming van Holland versus Spanje en Engeland omstreeks 1650* (The Hague 1997)

- Mignet, F.A., *Négociations relatives à la succession d'Espagne sous Louis XIV, ou correspondance, mémoires, et actes diplomatiques concernant les prétentions et l'avènement de la maison de Bourbon au trône d'Espagne* (Paris 1835)
- Milo, T.H., *Wassenaer en de zeemacht. Jacob van Wassenaer Obdam en zijn tijd* (Wassenaar 1965)
- Mitchell, D.M., 'It will be easy to make money. Merchant strangers in London 1580-1680' in: C. Lesger & L. Noordegraaf (eds.), *Entrepreneurs and entrepreneurship in early modern times. Merchants and industrialists within the orbit of the Dutch stable market* (The Hague 1995)
- Moer, A. Van der, *De Luitenant-Admiraal-Generael. Een beknopte levensbeschrijving van Michiel Adriaenszoon de Ruyter* (Franeker 2000)
- Muller, F.S., *Mare Clausum. Bijdrage tot de geschiedenis der rivaliteit van Engeland en Nederland in de zeventiende eeuw* (Amsterdam 1872)
- Murdoch, S., A. Little and A.D.M. Forte, 'Scottish privateering, Swedish neutrality and prize law in the Third Anglo-Dutch War, 1672-1674' in: *Forum Navale* 59 (2003)
- Nichols, G.O., 'English government borrowing 1660-1688' in: *Journal of British Studies* 10 (1971)
- O'Callaghan, S., *To hell or Barbados. The ethnic cleansing of Ireland* (Dingle 2000)
- Ogg, D., *England in the reign of Charles II* (Oxford 1967)
- Ollard, R., *Clarendon and his friends* (London 1987)
- Ollard, R., *The image of the king. Charles I and Charles II* (London 1979)
- Ormrod, D., 'The demise of regulated trading in England. The case of the Merchant Adventurers, 1650-1730' in: C. Lesger & L. Noordegraaf (eds.), *Entrepreneurs and entrepreneurship in early modern times. Merchants and industrialists within the orbit of the Dutch stable market* (The Hague 1995)
- Ormrod, D., *The rise of commercial empires. England and the Netherlands in the age of mercantilism, 1650-1770* (Cambridge 2003)
- Oudendijk, J.K., *Johan de Witt en de zeemacht* (Amsterdam 1944)
- Oudendijk, J.K., *Status and extent of adjacent waters: a historical orientation* (Leiden 1970)
- Padfield, P., *Maritime supremacy and the opening of the western mind. Naval campaigns that shaped the modern world 1588-1782* (London 1999)
- Panhuysen, L., *De Ware Vrijheid. De levens van Johan en Cornelis de Witt* (Amsterdam 2005)
- Perlot, T., *De Staten van Utrecht en Willem III. De houding van de Staten van Utrecht tegenover Willem III tijdens het eerste Stadhouderloze tijdperk (1650-1672)* (Utrecht 2000)
- Pincus, S.C.A., *England's Glorious Revolution. A brief history with documents* (Boston and New York 2005)
- Pincus, S.C.A., 'From butterboxes to wooden shoes: the shift in English popular sentiment from anti-Dutch to anti-French in the 1670s' in: *The Historical Journal* 38 (1995)
- Pincus, S.C.A., 'Neither Machiavellian moment nor possessive individualism: commercial society and the transformation of the English Commonwealth' in: *American Historical Review* (1998)
- Pincus, S.C.A., 'Popery, trade and universal monarchy: the ideological context of the outbreak of the Second Anglo-Dutch War' in: *English Historical Review* 107 (1992)
- Pincus, S.C.A., *Protestantism and patriotism. Ideologies and the making of English foreign policy, 1650-1668* (Cambridge 1996)

- Porter, S., *The great fire of London* (Phoenix Mill 1996)
- Prak, M., *Gouden eeuw. Het raadsel van de Republiek* (Nijmegen 2002)
- Priestley, M., 'London's merchants and opposition politics in Charles II's reign' in: *Bulletin of the Institute of Historical Research* 80 (1956)
- Pritchard, M.J. and D.E.C. Yale, *Hale and Fleetwood on admiralty jurisdiction* (London 1993)
- Prud'homme van Reine, R.B. and E.W. van der Oest, *Kapers op de kust. Nederlandse kaapvaart en piraterij 1500-1800* (Vlissingen 1991)
- Prud'homme van Reine, R.B., *Rechterhand van Nederland. Biografie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter* (Amsterdam-Antwerp 1996)
- Prud'homme van Reine, R.B., *Schittering en schandaal. Biografie van Maerten en Cornelis Tromp* (Amsterdam-Antwerp 2001)
- Quinn, S., 'Balances and goldsmith-bankers: the co-ordination and control of inter-banker debt clearing in seventeenth-century London' in: D. Mitchell (ed.), *Goldsmiths, silver-smiths and bankers. Innovation and the transfer of skill 1550-1750* (London 1995)
- Reppen, K., 'Der Westfälische Friede und die Ursprünge des europäischen Gleichgewichts' in: Reppen, *Von der Reformation zur Gegenwart* (Paderborn 1988)
- Richard, A., *Le soleil du grand siècle. Louis XIV et son règne* (Paris 2000)
- Richmond, H., *The navy as an instrument of policy 1558-1727* (Cambridge 1953)
- Rietbergen, P.J.A.N., 's Werelds schouwtoneel. Oorlog, politiek en economie in noordwest-Europa ten tijde van Willem III' in: A.G.H. Bachrach (ed.), *Willem III, de stadhouder-koning en zijn tijd* (Amsterdam 1988)
- Rodger, N.A.M., *The Admiralty* (Lavenham 1979)
- Rodger, N.A.M., *The command of the ocean. A naval history of Britain, 1649-1815* (London 2004)
- Rogers, P.G., *The Dutch in the Medway* (London 1970)
- Rogge, H.C., 'De diplomatieke correspondentie van Godefroy d'Estrades, buitengewoon gezant van Frankrijk bij de Republiek der Vereenigde Nederlanden, van 1663 tot 1668' in: *Verslagen en Mededelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen I* (1897)
- Romelingh, J., *De diplomatieke betrekkingen van de Republiek met Denemarken en Zweden, 1660-1675* (Amsterdam 1969)
- Rommelse, G.A., 'Dutch radical republicanism and English Restoration politics during the 1660s', forthcoming in: *Dutch Crossing*
- Rommelse, G.A., 'English privateering against the Dutch Republic during the Second Anglo-Dutch War (1664-1667)' in: *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis* 22 (2003)
- Rommelse, G.A., 'The fishing industry as a cause of the Second Dutch War, 1660-1667' in: *Dutch Crossing* 26 (2002)
- Roorda, D.J., *Ambassadeur in de Lage Landen. William Temple observations upon the United Provinces* (Haarlem 1978)
- Roos, D.D., *Twee eeuwen varen en vechten 1550-1750. Het admiralengeslacht Evertsen* (Vlissingen 2003)
- Roscoe, E.S., *History of the English prize court* (London 1924)
- Rowen, H.H., *John de Witt. Rand pensionary of Holland 1625-1672* (Princeton 1978)
- Rowen, H.H., *The ambassador prepares for war. The Dutch embassy of Arnauld de Pomponne 1669-1671* (The Hague 1957)
- Rowland, G., *The dynastic state and army under Louis XIV. Royal service and private interest, 1661-1701* (Cambridge 2002)

- Scheffer, A., *Roemruchte jaren van onze vloot, 1665-1667. De Tweede Engelse Oorlog* (Baarn 1966)
- Schmidt, G., *Der Dreißigjährige Krieg* (München 1995)
- Schoolcraft, H.L., 'England and Denmark, 1660-1667' in: *English Historical Review* 25 (1910)
- Schoolcraft, H.L., 'The capture of New Amsterdam' in: *English historical Review* 22 (1907)
- Scott, W.R., *The constitution and finance of English, Scottish and Irish joint-stock companies to 1720* (3 Vols.) (Cambridge 1910)
- Seaward, P.C., *The Cavalier Parliament and the reconstruction of the old regime, 1661-1667* (Cambridge 1989)
- Seaward, P.C., 'The House of Commons Committee of Trade and the origins of the Second Anglo-Dutch War, 1664' in: *Historical Journal* 30 (1987)
- Sharpe, R.R., *London and the kingdom. A history derived mainly from the archives at Guildhall* (3 Vols.) (London 1894)
- Sherman, A.A., 'Pressure from Leadenhall: the East India Company lobby, 1660-1678' in: *Business History Review* 50 (1976)
- s'Jacob, H., 'Rijklof Volckertsz van Goens, 1619-1682. Kind van compagnie, diplomaat en krijgsman' in: G. Knaap and G. Teitler (eds.), *De Verenigde Oostindische Compagnie tussen oorlog en diplomatie* (Leiden 2002)
- Skeel, C.A.J., 'The Canary Company' in: *English Historical Review* 31 (1916)
- Smith, William, *Ingratitude revenged: or, a poem upon the happy victory against the Dutch* (London 1665) (BL)
- Snapper, F., *Oorlogsinvloeden op de overzeese handel van Holland, 1551-1719* (Amsterdam 1959)
- Somers, J.A., *De VOC als volkenrechtelijke actor* (Gouda 2001)
- Sonnino, P., *Louis XIV and the origins of the Dutch war* (Cambridge 1988)
- Staarman, A., 'De VOC en de Staten-Generaal in de Engelse oorlogen: een ongemakkelijk bondgenootschap' in: *Tijdschrift voor zeegegeschiedenis* (1996)
- Stapel, F.W., *De Vereenigde Oostindische Compagnie in de grote oorlogen der 17^e eeuw* Openingsrede koloniale geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam, 28-1-1932
- Stapel, H.K., *Militaire strategie van de Republiek der Verenigde Nederlanden tijdens de Tweede Engelse Oorlog* (unpublished MA thesis University of Amsterdam 2002)
- Starkey, D.J., *British privateering enterprise in the eighteenth century* (Exeter 1990)
- Stoye, J., *Europe unfolding 1648-1688* (Oxford 2000)
- Stradling, R.A., *Europe and the decline of Spain. A study of the Spanish system, 1580-1720* (London 1981)
- Stradling, R.A., *Philip IV and the Government of Spain, 1621-1665* (Cambridge 1988)
- Stradling, R.A., 'Spanish conspiracy in England, 1661-1663' in: *English Historical Review* 87 (1972)
- Stradling, R.A., *The armada of Flanders. Spanish maritime policy and European wars, 1568-1668* (Cambridge 1992)
- Tapié, V.T., 'Louis XIV's methods in foreign policy' in: R. Hatton (ed.), *Louis XIV and Europe* (London 1976)
- Thirsk, J. and J.P. Cooper (eds.), *Seventeenth-century economic documents* (Oxford 1972)
- Thomas, D.A., *Royal admirals 1327-1981* (London 1982)
- Thomas, P.J., *Mercantilism and the East India trade* (London 1926)

- Unger, R.W., *Ships and shipping in the North Sea and Atlantic 1400-1800* (Aldershot 1997)
- Vast, H., *Les grands traités du règne de Louis XIV* (Paris 1893)
- Verhoog, P. and L. Koelmans, *De reis van Michiel Adriaanszoon de Ruyter in 1664-1665* (The Hague 1961)
- Villiers, P., *Les corsairs du littoral. Dunkerque, Calais, Boulogne de Philippe II à Louis XIV (1568-1713)* (Villeneuve d'Ascq 2000)
- Voorthuijsen, W.D., *De Republiek der Verenigde Nederlanden en het mercantilisme* (The Hague 1964)
- Voss, P., 'A community in decline? The Dutch merchants in Bordeaux, 1650-1715' in: C. Lesger and L. Noordegraaf (eds.), *Entrepreneurs and entrepreneurship in early modern times. Merchants and industrialists within the orbit of the Dutch stable market* (The Hague 1995)
- Vries, J. de, and A. van der Woude, *Nederland 1500-1815. De eerste ronde van moderne economische groei* (Amsterdam 1995)
- Waddington, A., *La République des Provinces-Unies, la France et les Pays-Bas Espagnols de 1630 à 1650* (2 Vols.) (Paris 1895-1897)
- Warnsinck, J.C.M., *Abraham Crijnsen. De verovering van Suriname en zijn aanslag op Virginië in 1667* (Amsterdam 1936)
- Warnsinck, J.C.M., *De retourvloot van Pieter de Bitter, Kerstmis 1664-najaar 1665* (The Hague 1929)
- Warnsinck, J.C.M., *Van vlootvoogden en zeeslagen* (2^e vermeerderde druk) (Amsterdam 1941)
- Weber, R.E.J., 'Een beschouwing over het invoeren van de linie van bataille bij de Nederlandse oorlogsvloot 1665-1666' in: *Marineblad* 90 (1980)
- Westermann, J.C., 'Statistische gegevens over den handel van Amsterdam in de zeventiende eeuw' in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 61 (1948)
- Wiedau, K., 'The horrors of war', in: K. Bussmann and H. Schilling (eds.), *1648. War and peace in Europe* (Münster/Osnabrück 1998)
- Wilkinson, R., *Louis XIV, France and Europe 1661-1715* (London 1993)
- Wilson, C., *Holland and Britain* (London 1946)
- Wilson, C., *Mercantilism* (London 1958)
- Wilson, C., *Profit and power. A study of England and the Dutch wars* (Cambridge 1957)
- Wilson, C., 'Treasure and trade balances: the mercantilist problem' in: *Economic Historical Review* 1 (1949)
- Winus, G., 'Luso-Nederlandse rivaliteit in Azië' in: G. Knaap and G. Teitler (eds.), *De Verenigde Oostindische Compagnie tussen oorlog en diplomatie* (Leiden 2002)
- Witcombe, D.T., *Charles II and the Cavalier House of Commons, 1663-1674* (New York 1966)
- Woodhead, J.R., *The rulers of London: the composition of the courts of aldermen and common council of the City of London, 1660-1689* (unpublished MA-thesis University of London 1961)
- Woodhead, J.R., *The rulers of London, 1660-1689. A biographical record of the aldermen and common councilmen of the City of London* (London 1965)
- Wynne, W., *The life of Sir Leoline Jenkins* (2 Vols.) (London 1724)
- Zook, G.F., *The Company of Royal Adventurers Trading into Africa* (Washington 1919)

Samenvatting

In Juli 1667 werd te Breda de vrede getekend tussen Engeland en de Republiek der Verenigde Nederlanden. De Tweede Nederlands-Engelse Oorlog, die in 1665 was uitgebroken, kwam zo tot een eind. Het conflict was in de ogen van de neutrale toeschouwer bijzonder spectaculair geweest. Nog nooit had vloten van zo'n omvang elkaar bevochten. Beide kanten hadden zich enorme moeite getroost tijdens de navale voorbereiding. Het aantal opvarenden, de hoeveelheid kanonnen en de omvang van de vloten was werkelijk kolossaal te noemen. Het resultaat was een serie zeeslagen die Europa versteld deed staan. De Vierdaagse Zeeslag was de grootste, langste en bloederigste confrontatie in de era van de zeilschepen.

Beide overheden waren tot het uiterste gegaan tijdens de oorlog. Het bouwen of repareren van grote aantallen oorlogsschepen vereiste grote sommen geld. Daarnaast werd qua logistiek en politieke daadkracht het uiterste geleverd. Het Engelse regime had deze last duidelijk onderschat toen tot de oorlog werd besloten. Veel politici en hovelingen hadden vast gerekend op een eenvoudige overwinning en rijke buit. Koning Karel II had gehoopt zijn politieke macht te vergroten en zijn financiën te verbeteren. Hij had de kant van een ambitieuze lobby van mercantilistische kooplieden, marineofficiëren en jonge politici gekozen teneinde zijn positie te versterken. Aan de vooravond van de oorlog had alles nog zo eenvoudig en aanlokkelijk geleken. De aanhangers van de koning in het Parlement hadden ervoor gezorgd dat voldoende gelden waren toegezegd voor de onderneming. De publieke opinie was sterk anti-Nederlands en eigenlijk kon de oorlog alleen maar goed uitpakken voor zijn bewind. Karel en zijn ministers geloofden in 1664 dat Frankrijk neutraal zou blijven in het conflict. Andere staten zouden, zo werd beloofd, geen rol van betekenis kunnen spelen. De omstandigheden voor een aanval op de rijke Republiek leken meer dan gunstig. Aan een andere uitkomst dan een overwinning werd niet gedacht. De sterke Engelse vloot zou zonder meer in staat zijn de vijand te verslaan. Op deze manier zouden alle oorlogszuchtige groepen en individuen aan hun trekken komen en hun slaatje kunnen slaan.

Het verloop en de uitkomst van de oorlog toonde echter aan dat deze verwachtingen onrealistisch en overmoedig waren geweest. Het financieel gewin van geëende schepen viel sterk tegen en compenseerde zeker niet de gemaakte kosten. Het aantal onderschepte koopvaarders was veel lager dan in de Eerste Nederlands-

Engelse Oorlog (1652-1654), terwijl de eigen verliezen opmerkelijk hoog waren. De Republiek bleek al met al veel sterker en zelfverzekerder dan van tevoren van ingeschat. In Engeland daarentegen viel de oorlogszuchtige factie gauw uiteen toen duidelijk werd dat de eenvoudige en profijtelijke overwinning helemaal niet zo gemakkelijk behaald zou kunnen worden. Verliezen en daling van handel deed de grote compagnieën en de kooplieden inzien dat zeeslagen niet zou leiden tot commerciële successen. Ministers en ambitieuze politici liepen politieke schade op, hoewel zij sterk gerekend hadden op winst. De macht en het prestige van de regering hadden aanzienlijke averij opgelopen en zij zouden tenminste deels verantwoordelijk geacht worden hiervoor. Hun eigen positie liep nu zelfs gevaar.

De gevolgen van de Tweede Nederlands-Engelse Oorlog waren voor Engeland rampzalig. In 1667 verlangde het land naar vrede, nadat de Grote Brand en de pestepidemie de handel tot stilstand gebracht hadden en de bevolking geschokt had. Het conflict had de Royal Adventurers trading into Africa geruïneerd en had een periode van economische vooruitgang abrupt tot een tijdelijk einde gebracht. Het vertrouwen in de eigen overheid was danig verminderd en het volk eiste daarom het vertrek van Kanselier Clarendon. Vele politici zoals Clifford, Arlington en Coventry, die allen de RAC gesteund hadden, verloren zelf grote sommen geld. Toch wisten zij de politieke schade voor hun persoon te beperken door Clarendon tot zondebok te maken. Karel gaf vervolgens toe aan de eis van het publiek om de impopulaire Kanselier weg te sturen. Hij moest wel om zo voor zijn bebind weer meer steun te verwerven. Slechts op deze manier kon de crisis, die de oorlog teweeg had gebracht, enigszins opgelost worden. Het Parlement was bijzonder ontevreden over het verloop van de oorlog en kon slechts door het offeren van Clarendon tevreden gesteld worden. Toch bleek de schade aan Karel's koningschap van blijvende aard te zijn. De leden van het Lagerhuis en ook veel burgers wantrouwden de motieven van Karel en zijn hovelingen. Men vermoedde zelfs dat de toegewezen gelden gebruikt werden om een staand leger op te bouwen. Dit zou de positie van de koning enorm versterken. Het Parlement eiste daarom een onderzoek naar de besteding van de fondsen. Ook kwam meer oppositie op tegen de koning. Zijn greep op het Parlement bleek lang niet zo sterk als gedacht. Steeds vaker werden zijn maatregelen en ideeën gedwarsboomd door facties in het Lagerhuis.

De mercantilistische lobbies uit Londen bleven gevoelens van rivaliteit jegens de Nederlanders koesteren. Toch wilden zij in 1667 graag de vrede getekend zien en hoopten dat nieuwe confrontaties uit zouden blijven. Het was duidelijk geworden dat de Nederlandse economische hegemonie niet met wapengeweld gebroken kon worden. In Afrika en Amerika had de Nederlandse West Indische Compagnie de Engelse tegenstanders zware verliezen toegebracht. In Azië bleek de Verenigde Oostindische Compagnie te sterk voor de East India Company. Het Oostzeegebied bleef tijdens de oorlog gesloten voor Engels scheepsverkeer. De Engelse vloot eiste zoveel matrozen op dat de commerciële vaart gehinderd werd. De kooplieden en het publiek steunden dan ook niet de nieuwe oorlogsverklaring van 1672. In dit geval misbruik-

te het Hof mercantilistische retoriek om een nieuw conflict met de Republiek te legitimeren.

De bevolking van de Republiek vierde de Vrede van Breda als eervolle overwinning. De Witt en zijn medestanders triomfeerden door het succes van de Tocht naar Chatham en ook door de voorwaarden van het gesloten vredesakkoord. De meeste conflictpunten, die de Nederlands-Engelse verhoudingen hadden bemoeilijkt, werden nu voordelig beslecht. Het verdrag bevestigde de status en de positie van de Republiek als grote mogendheid. Dit was van levensbelang voor de jonge staat. Daarnaast was de binnenlandse positie van de regering ook versterkt. Vóór en tijdens de oorlog hadden Orangisten geprobeerd Engelse druk te benutten om zo aan macht en invloed te winnen. Zij hadden gehoopt dat Karels steun ervoor zou zorgen dat het regentenregime verzwakt zou worden. De Witt zou zo tot concessies gedwongen kunnen worden. Hoewel hun pogingen het hem bemoeilijkten, faalden de aanhangers van Prins Willem jammerlijk. Doordat de samenzweerders gepakt en bestraft waren, wist De Witt de tegenstand aanzienlijk in de dammen. De Prins werd benoemd tot 'Kind van staat'. De regering was er in geslaagd alle oppositie tijdelijk te neutraliseren, hoewel in de toekomst dezelfde uitdaging zou blijven bestaan.

De Republiek was erin geslaagd het belangrijkste doel te bereiken: voortbestaan in de arena van de internationale politiek. Hiervoor waren succesvolle diplomatie en grote sommen geld aangewend, maar de jonge staat had zijn kracht en vermogen gedemonstreerd. De regenten waren enigszins huiverig geweest om de strijd met Engeland aan te gaan. Echter, De Witt en zijn collega's waren ervan overtuigd dat toegeven aan buitenlandse druk een slechtere optie was. Het geven van één vinger zou de Engelsen al snel aanmoedigen de hele hand op te eisen. In plaats van concessies te doen, moest de Republiek daarom de vijand het hoofd bieden. Hierbij waren territoriale integriteit en ongehinderde handel essentieel voor het politieke voortbestaan van de Republiek.

De Nederlanders hadden weinig te winnen bij de oorlog en hadden deze dan ook niet gewild. Een commentaar luidde dat de Engelsen op het punt stonden een gouden berg aan te vallen, terwijl de Nederlanders een berg van ijzer aanvielen. Deze opmerking was zondermeer accuraat. De Engelsen hoopten de commerciële hegemonie over te nemen, terwijl de Nederlanders hun positie slechts verdedigden. Toch had De Witt geweigerd toe te geven aan de Engelse druk. Het tonen van zwakte zou, zo meende hij, dodelijk zijn in het steekspel van de internationale politiek. De Vrede van Breda was daarom een groot succes voor zijn politiek. Hij had succesvol gemanoeuvreerd tussen Scylla en Charibdis.

De oorlog had echter wel de militaire zwakte van de Republiek aangetoond. Het grotendeels verwaarloosde leger bleek geen partij voor de troepen uit Münster en de oostelijke provincies werden overlopen. Het bleek dat het onderhouden van een sterk leger én een grote vloot een financiële onmogelijkheid was. Zelfs de middelen van de Staten Generaal kenden hun beperkingen. Er was dan ook Franse hulp no-

dig geweest om de Duitsers weer te verdrijven van het Nederlandse grondgebied.

Tijdens de oorlog waren enkele commerciële successen geboekt. Suriname werd door Crijnssen veroverd en de Nederlandse belangen in Afrika en Azië verdedigd. De gehate Akte van Navigatie werd minder streng uitgelegd ten voordele van Nederlandse her-export. Zodoende hielp de Vrede van Breda de meeste economische conflictpunten uit de wereld. Toch bleef de relatie tussen de Republiek en Engeland gecompliceerd. Vijf jaar later brak de Derde Nederlands-Engelse Oorlog uit. De motieven waren dit keer niet meer van mercantilistische aard maar beide grootmachten kruisten weer de degenen op de Noordzee.

De Tweede Nederlands-Engelse Oorlog bevestigde de positie van Frankrijk, Engeland en de Republiek als grote mogendheden in het Europese krachtenspel. Meer en meer werd de internationale arena bepaald door deze drie machten. Frankrijk was echter de *primus inter pares* en bepaalde in zekere zin het verloop van de Europese politiek. De Republiek moest, net als Engeland en de andere staten, de buitenlandse politiek aanpassen aan de Franse militaire dominantie die was gebleken uit de invasie van de Spaanse Nederlanden tijdens de onderhandelingen te Breda. Het vredesakkoord maakte mogelijk dat in 1668 de Triple Alliance gesloten werd als reactie op de Franse aanval. De oorzaak van de Derde Nederlands-Engelse Oorlog en de Franse oorlogsverklaring tegen de Republiek kunnen worden teruggeleid tot de vorming van de Triple Alliance en zelfs het sluiten van de Vrede van Breda.¹ Ogenscheinlijk leek het alsof Karel en De Witt dezelfde conclusie getrokken hadden met betrekking tot de ambities van Lodewijk XIV. De Witt geloofde dat de Triple Alliance de Franse verovering van de Spaanse Nederlanden zou tegenhouden. Karel en zijn nieuwe ploeg ministers echter, gebruikten het verdrag als signaal naar Lodewijk dat Engelse steun onontbeerlijk zou zijn om diens plannen ten uitvoer te brengen. De Engelsen hoopten door middel van een alliantie met Frankrijk alsnog de doelen te bereiken die tijdens de Tweede Nederlands-Engelse Oorlog niet gelukt waren. Lodewijk zou in ruil de vrije hand in de Spaanse Nederlanden krijgen en zou tevens de Nederlandse obstructie kunnen aanpakken.

In het krachtenspel ontwikkelde zich een systeem waarbij steeds twee van de grootmachten tegen de derde gekeerd zouden zijn. In 1668 blokkeerden Engeland en de Republiek de Franse ambities. Zweden was de derde partner in het bondgenootschap en was vooral actief in het Oostzeegebied. Vier jaar later stond de Republiek alleen tegen de andere twee en zag het er slecht uit voor de Nederlanders. Andere staten waren nauwelijks in staat een belangrijke rol te spelen in deze ontwikkelingen. Zowel Engeland als de Republiek hadden niet kunnen verhinderen dat Frankrijk de Spaanse Nederlanden was binnengevallen. Andere regeringen hadden geen mogelijkheid of motief om in te grijpen. In deze zin betekende de Tweede Nederlands-Engelse Oorlog het startpunt voor de grote coalitieoorlogen die de decen-

¹ Sonnino, *Louis XIV and the origins of the Dutch War*, 6-27; Lossky, *Louis XIV and the French monarchy*, 133-136; Lynn, *The wars of Louis XIV*, 108-109.

nia erna de Europese politiek zouden beheersen. De drie grootmachten en Spanje bestreden elkaar in wisselende bondgenootschappen. In dit systeem moesten alle Europese machten hun politiek aanpassen aan de dominante rol van Frankrijk.

De Tweede Nederlands-Engelse Oorlog kan, mijns inziens, grotendeels verklaard worden door de interpretatie van Boxer, Wilson en Israel te combineren met de visie van Jones en Rodger. Het is overduidelijk dat mercantilistische krachten probeerden de politiek voor hun doeleinden te strikken. De Nederlanders en de Engelsen troffen elkaar in iedere handelstak ter wereld. De VOC en de EIC vochten voor dominantie in Azië. De Royal Adventurers probeerden de positie van de WIC in Afrika te breken. De commercie in Middellandse Zee werd ook betwist. De Engelsen trachtten hun Amerikaanse koloniën af te sluiten voor de Nederlandse handelaren door middel van het aanscherpen van de Akte van Navigatie. Dichter bij huis werd geconcurrereerd in de visserij en de om de Europese markten.

Boxer, Wilson en Israel hadden gelijk door erop te wijzen dat deze rivaliteit bijna noodzakelijkerwijs tot oorlog moest leiden. Zij verklaarden echter niet hoe het proces van de politieke besluitvorming verliep dat voorafging aan de oorlogsverklaring. Jones en Rodger verklaarden hoe jonge politici, hovelingen en marineofficieren hoopten te profiteren van een treffen met de Republiek. De oorlog zou zorgen voor rijke prijsgelden, meer prestige en toename van hun politieke macht ten koste van de oudere ministers. In 1665 slaagde de factie van de koning erin het Parlement zodanig te bewerken dat de oorlog gesteund en gefinancierd werd. De argumentatie van Jones en Rodger vormt een belangrijke bijdrage aan het historisch debat. Zij schrijven in hun analyse van het politieke proces echter slechts een beperkte rol toe aan de verschillende mercantilistische lobbies.

In het Engeland van na de Restauratie ontstond een brede factie die bestond uit hovelingen, politici en mercantilisten uit de City van Londen. In de loop van 1662 en 1663 begrepen deze groepen dat zij door middel van samenwerking hun belangen zouden kunnen nastreven. Zodoende werden anti-Nederlandse ideeën steeds belangrijker op de Engelse politieke agenda. Jonge, ambitieuze politici namen deze punten over om hun eigen positie te versterken. Een aantal grote compagnieën en kooplieden meende dat zij gebruik zouden kunnen maken van deze connectie met de politiek. Deze grote factie slaagde erin de oorlog uit te lokken.

De interpretatie van Pincus is, in mijn ogen, niet realistisch. Het bestuderen van de ideologische oorzaken van een gecompliceerd internationaal conflict is moeilijk. Het uitbreken van de Tweede Nederlands-Engelse Oorlog was de uitkomst van veel verschillende beslissingen, genomen door verschillende groepen en individuen. Soms waren deze intenties en besluiten tegengesteld aan elkaar en dan weer elkaar versterkend. Zelfs als de Engelse publieke opinie unaniem negatief over de Nederlands was, zou dit er niet automatisch voor zorgen dat de regering zou besluiten tot oorlog. De mening van de onderdanen zou worden opgemerkt en wellicht gebruikt in politieke besluitvorming. Echter, zou het niet de koers van de politiek bepalen.

De Republiek werd geregeerd door een groep republikeinse regenten. Zij waren echter zeker niet zo radicaal als Pincus hen voorstelt. De Witt geloofde dat monarchen hun onderdanen uitbuiten om hun eigen politieke, economische en dynastieke belangen te dienen. Een republiek daarentegen, garandeerde per definitie het belang van de hele bevolking. Het welzijn en de welvaart van het volk werd het best gewaarborgd door een bewind van regenten, bestaande uit hoog opgeleide en welvarende mannen.

In zijn buitenlandse politiek streefde De Witt naar zogenaamde 'passieve neutraliteit'. Idealiter zou er een status quo bestaan waarin de Nederlanders ongehinderd zouden kunnen handelen en de zeeën bevaren. De Republiek zou dan geen agressieve actie hoeven ondernemen om politieke onafhankelijkheid te verdedigen. Commercieel succes zou dan voor voldoende welvaart zorgen om de vrijheid en veiligheid te garanderen. De Witt's idee van aristocratisch republikanisme was hoogst pragmatisch en realistisch. He zou nooit toestaan dat theoretische concepten de politieke besluitvorming zouden domineren. Er was dus geen serieuze radicaal republikeinse dreiging, zoals Pincus die wel opmerkt. Het is dan ook belangrijk op te merken dat er geen eenduidig bewijs is dat De Witt ooit serieus probeerde Karels bewind te ondermijnen of dat hij Engelse of Schotse dissidenten steunde. Sommige Engelse radicalen zagen de Republiek als de potentiële verlosser, maar dit beeld was totaal onrealistisch.

In 1660 kreeg Karel Stuart de troon terug die zijn vader verloren had. Onder zijn volgelingen waren oudere en jongere Royalisten, leden van de verschillende delegaties die hem hadden bezocht in Den Haag, en een aantal fortuinzoekers die op de gunst van de nieuwe vorst hoopten. Deze mensen hadden niet een gemeenschappelijk politiek doel, of religieuze of sociale achtergrond. Zij waren in de voorgaande decennia vaak elkaars tegenstanders. Karel begreep deze gespannen situatie uitstekend. Om zijn bewind te versterken, moest hij de meeste groepen met elkaar verzoenen. Godsdienstige controverses hadden ten grondslag gelegen aan de Burgeroorlogen en hadden jarenlang het land verscheurd.

De achtergrond van het nieuwe regime was simpelweg te divers om een eenduidige ideologische visie te hebben op het gebied van binnenlandse en buitenlandse politiek. De aard van de politiek tijdens de Restauratie periode droeg hier nog aan bij; facties en individuen hoopten hun eigen belangen te dienen. Zij probeerden invloed uit te oefenen zonder te trachten een coherente ideologische lijn in de politiek te brengen. Opportunisme en pragmatisme waren te belangrijk als deel van de *raison d'état*.

Index

- Abrahams Offer* 113
Adam en Eva 123
Advice 87
 Ahlefeldt, Claus von 136-137
 Albemarle, George Monck, duke of 25-26, 36, 38-39, 41, 51, 66, 116, 137-138, 154, 156-159, 161-163, 167, 181, 191
Alette Marie 133
 Allin, Sir Thomas 113, 119, 138-139
 Amalia van Solms, princess of Orange 30, 42, 64, 68, 168
 Anglesey, Arthur Annesley, earl of 116, 191
Anne 87
Anne and Elizabeth 115
 Andrews, Thomas 56
 Appelboom, Harald 100
 Arlington, Henry Bennet, earl of 40, 56-57, 61-62, 65-66, 93, 95, 102-103, 109, 111, 115-116, 120, 126, 130, 134-136, 139, 145, 148, 150, 157, 159, 168, 171, 178, 181, 184-185, 190-191, 196
 Ashley Cooper, Anthony 39, 51-52, 57, 66, 116, 191
 Ayscue, Sir George 158

 Backwell, Edward 147
 Banckert, Adriaen 80
 Barwick, John 21
 Bath, Charles Granville, earl of 61
 Batteville, Carlos de, baron of 65
 Beaufort, Louis de Bourbon de Vendôme, duke de 110, 146, 156, 161, 163, 169, 171
 Becht, H.E. 176
 Beijma, Wijke 142
 Belasyse, John, baron 140, 171
 Bence, John 53

 Berkeley, Sir John 103
 Berkeley, Sir William 158, 168-169
 Beuningen, Coenraad van 77, 117-118, 130, 133, 146, 184
 Beverningk, Hieronymus van 184-185
 Bitter, Pieter de 136
Black Bull 158
Black Eagle 158
 Blake, Robert 21
 Blok, Simon 160
 Bludworth, Sir Thomas 160
 Bodin, Jean 20
Bonna Esperanza 88, 96, 104, 143-144, 185
 Boon, Jan Hendrick 142
 Boone, Thomas 56
 Boreel, Willem 77, 97-98, 110, 115, 130, 132-134, 160, 169
 Boxer, C.R. 11, 13, 199
 Braekel, Jan van 113
 Bristol, George Digby, earl of 66, 193
 Brouncker, Henry 131
 Brunswick-Wolfenbüttel, August Wilhelm, duke of 147
 Buat, Henry de Fleury de Coulan de 167-168
 Buckingham, George Villiers, duke of 56, 116, 193
 Burnet, Gilbert 40, 65, 181
 Byam, William 183
 Bowyers, Robert 191
 Bruijn, J.R. 126

 Canizius, Peter 152
 Carew, George 88
Carolus Quintus 181
 Carteret, Sir John 51, 53, 57, 103, 116, 159, 191

- Castel Rodrigo, don Francisco de Moura de 170, 179
- Castlemain, Barbara Palmer, countess of 182
- Catarina de Braganza, queen of England, Wales and Ireland 29-30, 62, 85
- Chamberlain, Sir Thomas 52
- Charity* 155
- Charles* 81, 87, 90
- Charles Merchants* 163
- Charles I Stuart, king of England, Wales and Ireland 17, 36, 38-39, 41, 45
- Charles II Stuart, king of England, Wales and Ireland 11-12, 25-31, 33, 36-43, 45, 50, 52, 54-65, 79-80, 82-83, 85, 88-91, 94-95, 99-106, 108-113, 116-121, 124, 127, 135-139, 141-143, 145, 148-156, 159, 163-169, 171, 175, 178-179, 181-184, 186-188, 190-193, 195-198, 200-201
- Charles X, king of Sweden 24-25, 100
- Cholmly, Sir Henry 182, 184
- Christian IV, king of Denmark 64
- Christina* 91, 119
- Clarendon, Edward Hyde earl of 21, 29, 36, 38-41, 46, 51, 53-54, 57-58, 61, 65-66, 83, 86, 120, 152, 182, 191-193, 196, 201
- Clifford, Sir Thomas 56-57, 66, 101-102, 120, 123, 136-137, 147-148, 158, 167, 185, 190-191, 196
- Clovetree* 158
- Coen, Jan Pieterszoon 86
- Coenders, Rudolph 161
- Coninck David* 80
- Constantinople* 87
- Convertine* 158
- Colbert, Jean-Baptiste 96-98, 133-134, 166, 169, 177
- Cominges, Gaston, count de 65, 133-134
- Court, Johan de la 67
- Court, Pieter de la 67-72, 74, 200
- Courtin, Honoré de 134, 185
- Coventry, Sir Henry 136, 179-180, 185-186
- Coventry, Sir William 50-51, 53, 56-57, 66, 83, 103, 113-114, 125, 137, 157, 159, 172, 181, 190-193, 196
- Cradocke, Francis 45
- Crijnssen, Abraham 159, 183
- Crispe, Sir Nicholas 38, 41, 51-53
- Cromwell, Oliver 17-18, 21, 24, 26, 35, 42, 45, 61, 66, 81
- Cromwell, Richard 21, 24-25
- Croon* 110
- Crouch, John 120
- Cuneaus, Pieter 94, 103, 129
- Dom van Utrecht* 158
- Downing, Sir George 30, 46, 51, 53-54, 58, 63-64, 80-83, 86-88, 90-91, 93-95, 97, 100, 102-106, 108, 114, 121, 126, 128-130, 135, 137, 142, 150, 191
- Dragon* 86-87
- Duivenvoorde* 158
- Duncombe, Sir John 191
- Eendracht* 131
- Elizabeth* 183
- Enden, Franciscus van den 68, 70
- Endymion* 86
- Essex* 158
- Estrades, Godefroy count de 76, 97, 99, 110, 115, 118, 144, 177-178, 185
- Evelyn, John 141, 165
- Evertsen, Cornelis 158, 160, 161
- Evertsen, Jan 93, 161
- Ewell, Zacheus 142
- Experience* 80-81, 87
- Eycon, John 88
- Fagel, Caspar 189
- Falmouth, Charles Berkeley earl of 57, 66, 116-117, 131, 148, 154, 191
- Fanshaw, Sir Richard 62, 119, 153
- Ferdinand III, emperor of Germany 15, 17, 178
- Ford, Sir Richard 48, 51-52, 54, 61, 148
- Forster, Richard 182
- Fox, F.L. 131, 157
- Frederick, John 53

- Frederick III, king of Denmark 25, 100,
119, 135-137, 148, 152
Frederick Henry, prince of Orange 30, 67,
69-70
Free Trade 62
Fruin, R. 189
- Gamarra y Contreras, Estebán de 32-33, 99
Galen, Bernard van, bishop of Münster 75,
110-111, 143-144, 146-147, 152, 197
Geboorte Christi 33
Geyl, P. 150, 189
Ghent, Willem Joseph, baron van 180, 182
Giustinian, Marcantonio 169-170, 176
Glochester, Henry Stuart, duke of 36
Gogh, Michiel van 94, 96, 104-106, 108,
115-116, 121, 129-130, 1410142
Grieviers, Johannes 142
Groningen 137
Gulden Leeuw 95
Gustavus Adolphus, king of Sweden 15
- Hartman, Sir John 183
Heemskerck, Laurens 162
Henrietta Anne Stuart, princess of Eng-
land, Wales and Ireland 28, 64, 102,
108-110, 112, 118, 151, 160
Henrietta-Maria, princess of Orange 30, 64
Henrietta-Maria, queen of England, Wales
and Ireland 42, 123
Henry Bonadventure 88, 96, 104, 144, 185
Hicks, James 182
Hiddes de Vries, Tjerk 161
Hobbes, Thomas 20
Holmes, Robert 89, 91, 93, 95, 105-106,
112, 137, 148, 162-163, 166, 169, 173
Hollis, Denzil 98, 106, 109, 112, 116-118,
133-134, 145, 151, 172, 179, 185, 198
Hof van Zeeland 158
Hoop 137
Hopewell 106
Huis te Swieten 123
Hulst, Abraham van der 158, 160
Hunter, John 96
Huybert, Pieter de 183-184
- Inchiquin, Murrough o'Brien, earl of 65
Ingram, Arthur 52
Israel, J.I. 11, 13, 176, 199
- Jacobsen, Jan 115
James 90
James Stuart, duke of York 11, 30, 36, 40,
42, 50, 53-54, 56-58, 62-63, 66, 80-81,
89, 100, 105, 112-113, 123-124, 126-127,
131, 148, 152-156, 164, 166, 175, 181,
191-192, 197
Jansen, Gerrit 142
Jansen Gouverneur, Jan 115
Japikse, N. 70
John II Casimir, king of Poland 25
John Maurice of Nassau Siegen 189
Jolliffe, John 53
Jones, J.R. 11, 13, 157, 199
Jongestel, Allard 184
- Kendall, Thomas 51, 53
Kievit, Johan 168
Klingenberg, Paul 152
Koning Solomon 113, 116
- Landman* 158
Lauderdale, John Maitland, earl of 116
Lawrence, Sir John 52
Lawson, Sir John 29, 104
Liefde 158
Lionne, Hughes de 99, 115, 118, 145, 169-
170, 177-179, 175
Lisola, François Paul de 176-177
Locke, John 20
London 128
Louis XIV, king of France 18, 22, 26, 28-
30, 33-34, 41, 46, 64-65, 74, 76-77, 9697,
99-100, 108-111, 117-118, 125, 133-134,
136, 143-147, 151-152, 156, 169-172,
177-180, 197
Loyal George 158
Loyal London 128, 181
- Machiavelli, Niccolo 19-20, 68
Maetsuycker, Johan 87, 96
Manchester, Edward Montagu, earl of 52

- Maria Teresa, queen of France 22, 76
Marigold 87
Mary 95
 Mary Stuart, princess of England, Wales
 and Ireland 42, 68
Matthias 181
 Maurice, prince of Orange 67, 69-70
Mayflower 87
 Mazarin, Jules 21-23, 26-28, 42
Medea 79
 Medinaceli, Antonio Juan de la Cerda,
 duke of 139
 Meerman, Johan 187-188
 Meeuwen, Jacob van 139
Melkmeid 173
Merchants' Delight 94
 Middleton, Thomas 154
 Miranda, Enrique de Sousa de Tavares,
 count de 32
Mol 98
Moor 81, 91
 Monmouth, Anne Scott, duchess of 182
 Mordaunt of Avalon, John, viscount of 167
 Morrice, Sir William 54, 58, 65, 116, 120,
 129
 Moulin, Pierre du 184
 Mun, Thomas 48, 51, 59
 Myngs, Sir Christopher 138, 159

Naseby 37
 Neuburg Wittelsburg, Philip William, duke
 of 143, 147
 Nicholas, Edward 39, 54, 57-58, 65, 82, 87,
 116, 201
 Nicholls, Richard 103, 112
 Nieupoort, Willem 79
 Noell, Martin 51, 56

Oostsaenen 179
 Oldebarnevelt, Johan van 70
Oranjeboom 80, 123
 Ormonde, James Butler duke of 39, 192
 Oudart, Nicholas 129
Oude Simeon 80, 83

 Papillon, Thomas 53, 185-186

 Paston, Sir Robert 120
Patriarch Isaac 79, 123
Pellicaen 33
 Penn, Sir William 138
 Penning, Nicholas 52
 Pepys, Samuel 39, 112, 124-125, 154, 173,
 181-182, 184
 Pett, Peter 181
 Pincus, S.C.A. 12, 56-57, 199-200
 Philip II, king of Spain 67, 69-70
 Philip IV, king of Spain 22, 29, 33-34, 64,
 76, 99, 109, 117, 119, 143, 145, 153
 Philippe, duke of Orléans 28, 64
Postillion 187
 Povey, Thomas 51-52

 Reijersen, Jean 79
Reformation 61
Resolution 161
 Riccard, Sir Andrew 51
 Richelieu, Armand Jean du Plessis, cardinal
 of 20
 Rives, Richard 52
 Robinson, John 53
 Rodger, N.A.M. 11, 13, 199
 Rowen, H.H. 70
Royal Charles 37, 157, 161, 181
Royal James 158, 181
Royal Oak 181
Royal Prince 158
Royal Sovereign 161
Rubis 163
 Rupert, prince of Palatinate-Rhineland 56,
 91, 116, 154, 158, 163
 Ruyter, Michiel Adriaenszaan de 106-108,
 112-113, 125, 132, 135-137, 148, 150,
 155-158, 160-163, 180
 Ryder, William 56

 Sagredo, Alvise 103
Samaritan 87
Sampson 106
Sancta Maria 181
 Sandwich, Edward Montagu earl of 39, 51,
 66, 108, 116, 135, 137-138, 153, 165,
 170-171, 181

- Seven Oaks* 158
 Simonszoon, Claes 142
 Skelton, Sir John 182
Slot Honingen 137
 Smith, Adam 46-47, 161, 171
 Smith, Sir Jeremy 138, 153
Sneek 161
 Southampton, Thomas Wriothesley earl of
 39, 51, 56-57, 61, 66, 191, 201
 Southwell, Robert 191
 Spinoza, Baruch de 20, 68
 Spragge, Sir Edward 81, 182
 Stachouwer, Frederik 158, 160
 St Albans, Henry Jermyn earl of 29, 65,
 178, 184-185
St Augustin 110
St Gertrude 173
St Jan (1) 33
St Jan (2) 113
St Jean Baptiste 133
St John Baptist 81
 Stockton, William 46, 50
St Paul 158
 St Ravy, Sir William 173
Swiftsure 158

 Talbot, Sir Gilbert 119, 136, 152
 Teddiman, Sir Thomas 136, 173
 Temple, Sir William 147, 178
 Teviot, Andrew lord Rutherford, earl of
 31-32, 80
Tholen 161
 Thomson, Maurice 56
 Thomson, Robert 56, 185-186
 Thomson, Sir William 51
 Tromp, Cornelis 104, 127, 131-132, 161-
 162, 168
 Tromp, Maarten 130
Tulp 173
 Turner, Edward 57

Unity 181

 Valckenier, Gilles 189
 Vane, Sir Walter 147
 Vassall, John 61

 Vincent, Sir William 51
 Violet, Thomas 49
Vrede 91
Vreede 79
 Verbrug, Karel 115
Vergulde Fenix 137
Vergulde Leeuw 173
 Verneuil, Henri Bourbon, duke de 134

Waekende Craen 187
Wapen van Amsterdam 93-94
Wapen van Groningen 106
 Ward, James 137
 Wassenauer Obdam, Jacob lord of 24, 130-
 132
 Weijns, Abraham 87
 Westcombe, Sir Martin 139
 Westermann, J.C. 176
Westvriesland 137
 Whitaker, Charles 88
 William I the Silent, prince of Orange 67,
 70
 William II, prince of Orange 42, 67-69, 137
 William III, prince of Orange 26-27, 42, 68,
 73, 121, 132, 143, 150, 155, 168, 188-
 189, 197
 Williams, William 51
 Williamson, Joseph 130
 Willoughby, Christopher 51
 Willoughby, William 183
 Willoughby of Parham, Francis, lord 171-
 172
 Wilson, C. 11, 13, 48, 199
 Winchelsea, Heneage Finch, earl of 55, 120,
 139
 Witt, Cornelis de 180
 Witt, Johan de 13, 18-19, 23, 26-28, 34, 67-
 76, 94-96, 99, 104-106, 108, 110-112,
 128-130, 132, 136, 143, 145, 147, 150,
 155, 160-161, 163, 168, 177-180, 182,
 185-189, 197-198, 200

Zeebond 79
Zeven Provinciën 157, 161, 182
Zevenwolden 137
Zwarte Postpaard 173

Curriculum vitae

Gijs Rommelse (Haarlemmermeer 1977) studeerde van 1995 tot 1999 geschiedenis aan de Universiteit Leiden en studeerde af op een scriptie over Engelse kaapvaart tegen de Republiek vóór en tijdens de Tweede Nederlands-Engelse Oorlog. De research werd deels verricht aan University College London. Vervolgens bracht hij nog twee jaar door in Londen om het onderzoek voor zijn dissertatie te voort te zetten. In 2001 kwam hij terug in Nederland en was vervolgens vier jaar werkzaam als docent geschiedenis en maatschappijleer op het Rijnlands Lyceum Wassenaar. Vanaf augustus 2005 werkt hij op het Coornhert Lyceum te Haarlem. Hij publiceerde eerder verschillende artikelen op het gebied van de zeventiende en de twintigste eeuw.

